

עם ממשלה נגד היועמ"שית ובג"ץ, המשבר החוקתי קרב

חן מענית

בנוגע לפרשנות החוק.

אייכבוד פסקי דין אינו תופע נדירה בישראל. במשך שנים הימין מציג את בג"ץ ואת הייעוץ המשפטי לממשלה כגופים תאבי שררה ואימתניים שכביכול מנהלים את המדינה — אף שבפועל אין להם כל מנוף לחץ על הממשלה, ויישום החלטותיהם תלוי ברצונה הטוב. אך מאז קמה הממשלה הנוכחית התרחבה תופעת ההימנעות ממילוי פסקי דין של בג"ץ וההתנגדות לחוות דעתה של היועצת המשפטית לממשלה, והדמוקרטיה הישראלית הידרדרה למצב חסר תקדים.

המשך בעמוד 6

בשנה שעברה, כשהחלה הממשלה לקדם את חוקי ההפיכה המשטרית, חששו רבים שישראל תיקלע למשבר חוקתי — מצב שבו בג"ץ פוסל חוקים אך הממשלה אינה מכבדת את פסיקותיו. מאז פסל בג"ץ את החוק לביטול עילת הסבירות, והשימוש במונח פחת, אך ייתכן שישראל עודנה קרובה מאוד למשבר כזה: הממשלה נמנעת מלמלא כמה מפסיקות בג"ץ, ומסרבת שוב ושוב לקבל את עמדת היועצת המשפטית לממשלה גלי בהרב־מיארה

משבר חוקתי זוחל

התעלמות הממשלה מכמה מצווי בג"ץ אינה תופעה חדשה, אך מומחים אומרים כי היא החמירה בשנים האחרונות. העוינות של השרים כלפי גלי בהרב־מיארה לעומת זאת, היא חסרת תקדים

 חן מענית	
 המשך עמוד 1	
בשנות החמישים, למשל, הורה בג"ץ להחזיר לבתיהם את תושבי הכפרים איקרית וביר' עס, אך הממשלה לא כיבדה את פסק הדין; עם זאת היתה זו תר פעה חריגה, והחל משנות השר שים קיימו הרשויות בקפדנות את הפסיקות. הנסיגה החלה בשנות האלפים, וכ-2010 התי' ריעה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה דאן. יהודית קרם, כי המדינה אינה מקיימת כמה פסקי דין שניתנו בבית המשפט העליון ובבתי המשפט המינהליים, ובהם הווראה לבנות כיתות לימוד במי' ורח ירושלים והאיטור להתנות רישיון עבודה לעובדים ורים בכי' בילה למעסיק ספציפי.	
בעקבות פנייתה של קרפ ליועץ דאן, יהודה רונשטיין, הוא הנחה את משרדי הממשלה לכי' בד את פסק הדין, אבל התופעה לא מונגה. דוגמה בולטת לכך היא פסיקת בג"ץ מיוני, שבה הורה ביהמ"ש למדינה לגייס חרדים לצה"ל. השופטים הבהירו כי אסור להימנע מגיוס חרדים בהיעדר חוק המאפשר מתן פטור, והוגישו עד כמה חמור הדבר בעיצומה של מלחמה, בגין הפי' גיעה הקשה בשוויין בנטל. אחר כך הבהירה היועמ"שית כי לאור פסק הדין, על המדינה לפעול כדי לגייס חרדים לאלתה.	
פסק הדין ועמדת היועמ"שית דים מעטים מאוד לבש מאז מדי צה"ל, ובטחון הזמן הנראה לעין החלטת השופטים אינה אפיוה להיאכף במלואה. דוגמה נוספת נוגעת להחלטה מ-2017, או פסק	

בג"ץ פסיקה תקדימית כי על

המדינה להעמיד לרשות העצור רים והאסירים במתקני הכליאה שטח מחיה מינימלי שיאפשר את שהייתם שם בכבה. פסק הדין לא יושם במלואו, וכיום, בעקבות המלחמה, נגנאי המחיה של הכי' לואים בישראל נרועים עוד יותר במקרה אחר הממחיש את היחס לבג"ץ, הפרה המדינה במשך קרוב לארבע שנים את הוראת בית המשפט מ-2020 להי' עמיד לדין משמעתי את רכ העיר צפת שמואל אליהו, בגין התי' בטאויות גועניות. ביוני השנה, כמעט ארבע שנים לאחר פסקית רונת, לדבריו, "התפיסה הזאת של בג"ץ כמשוכה שצריך לעקוף, נמצאת בתוך הממשלה עצמה".

פרופ' רוזנאי במקום להשתלט או להחליש את ביהמ"ש, פשוט לש מיישמים את פסיקותיו

פרופ' יניב רוזנאי מאוניברסיטת רייזמן מוסיף כי ההימנעות מיישום פסקי דין של בג"ץ היא דרך נוספת להח' ליש את הרשות השופטת. "במי' קום להשתלט על בית המשפט או להחליש את סמכויותיו, פשוט לא מיישמים את הפסיקה שזר", הוא אומר. ער"ד דפנה הולץ־לכי' נה המייצגת עותרים בבג"ץ, בין היתר בעתירות הודרשות להוציא את ראש הממשלה בנימין נתניהו לנבצרות — תולה את האשם בני' נתניהו. לדבריה, הכל התחיל כשחשגה כתב האישום נגד ראש הממשלה, שבעקבותיו הוא פתח במסע הכפשה נגד מערכת המש' פט ושלטון החוק.

דיר רועי פלד, מומחה למי' שפט חוקתי מהמכללה למינהל, מסביר שהתנגדות הממשלה מחובתה לקיים צווי בג"ץ אינה תופעה חדשה, אך היא החמירה גם בהיקפה וגם באופייה. "התור פעה הזאת בוטה במיוחד בכל מה שקשור לאכיפת החוק בשטחים,

וזה לא מקרי שהיא בולטת עכ' שיו גם בנושא גיוס חרדים", אומר פלד. פלד מצייין כי במשך עשורים נמסר לחרדים ולמתנחלים כוח פוליטי רב מאוד, ולכן קבוצות אלוי "גורמות לממשלה לגרור רגליים במקרה הטוב, ולהתעלם כבטות במקרה הרע, מפסיקות של בג"ץ". לדבריו, כבר שנים רבות ששתי הקבוצות הללו תופ' סות את מדינת ישראל ואת מע' רכת אכיפת החוק כעין "משוכה שצריך למצוא את הדרךנים להת' גבר עליה". ואולם בשנים האחי' רונת, לדבריו, "התפיסה הזאת של בג"ץ כמשוכה שצריך לעקוף, נמצאת בתוך הממשלה עצמה".

המצב הגיע לידי כך שכיום, כפי שאומר ער"ד עודד פלר מהאגודה לזכויות האזרח, "הנחת המוצא היא שרשויות המדינה לא יקיימו פסקי דין, ושנצטרך ליריב עליהם". לדבריו, "בער' המשפטי לממשלה יעמוד על הרגליים האחוריות, פסקי הדין ייושמו. היום גם זה לא קורה, כי הממשלה ילא סופרתי' את מערך הייעוץ המשפטי. זה התחיל עם מגי מוזו ונמשך אצל אביחי מנדלבלט, ועכשיו זו כבר פריקת כל עול. זה שהייעוץ המשפטי אומר שצריך לכבד פסקי דין לא מע' ניין את הממשלה".

פרופ' מנחם מאוטנר מהפי' קולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב מסביר כי לעלייתו של פופוליום העיון את בית המש' פט העליון יש שורשים שאינם קשורים בהתנגדות בית המשפט, אף שמוסד עצמו היתה תרר

מאז לא וניחה ביצירת ההתנגדות אליו. לדבריו מאוטנר, האקטיביז'ו של בית המשפט בהכרח עורר את התנגדות המערכת הפולי' טית, שגורמים לאומניים ורדיים

שולטים בה שנים רבות. ההתנגד' דות לוותה בביקורת חריפה על בית המשפט מפי פוליטיקאים ופובליציסטים, וזו גרמה לירידה באמון הציבורי בו.

היצורות התהפכו

יותר מהמוכנות שלא לכי' בד פסקי דין — העוינות והול' וול שמפגינה הממשלה כלפי הייעוץ המשפטי שלה, שתפקי' דו לפרש עבודה את הדין ולהגי' חות אותה כיצד לנהוג, הם חסרי תקדים. שרי הממשלה אינם מס' תירים את רצונם בהדחת בהרב־מיארה, תוקפים אותה כבטות השכם והערב ומתעלמים מחוות דעתה המקצועיות. לצד זאת הח' לה הממשלה בעת האחרונה לכי' סס את עמדותיה על חוות הדעת המשפטיות של מוכיר הממשלה ער"ד יוסי פוקס.

עד הקמת הממשלה הנוכ' חית היה ברור לכל שהיועץ המי' שפטי לממשלה מייצג את ראש הממשלה, את השרים או את הממשלה כעתירות המוגשות נגדם. בעבר מצב שבו היועמ"ש מסרב להגן על עמדת הממשלה בבג"ץ משום שהוא סבור שהיא

כמעט בכל העתירות נגד הממשלה זו מיוצגת בידי עו"ד פרטי והיועמ"שית מציגה עמדה מנוגדת

מנוגדת לדין, וזו מיוצגת על ידי עורך דין פרטי, היה חריג ונדיר מאז. ואולם בזמן הממשלה הנר כחית התהפכו היוצרות.

בעקבות סריובה של הממשלה לקבל את חוות דעתה של היועמ"שית והתעקשות השרים

מפגינים נגד הממשלה בת"א. ביולי. לדברי האגודה לזכויות האזרח, הנחת המוצא היא שרשויות לא יקיימו פסקי דין יולום: תומר אפלאום

את נציב שירות המדינה, אך דחי' תה את בקשתו בנוגע לעתירות נגד מינויים של ממלאי מקום יריר הרשות השנייה והפרויקטור לשיקום הצפון.

לפי עורכת הדין דפני בנבניי־סטי וענת טחון אשכנזי מהמכון הישראלי לדמוקרטיה, הממשלה מבקשת ייצוג נפרד ב"וזמות המבקשות להחליש את הדמוקי' רטיה הישראלית באמצעות פניי' עה בסמכות בית המשפט לעירוך ביקורת שיפוטית על החלטות הממשלה, פגיעה בעצמאות מע' רכת המשפט, פגיעה בזכות לש' וויון, במינהל תקין ועוד". ועוד

הוסיפו השתיים כי "בכל המ' ייצוג נפרד, בג"ץ אימץ באופן עקבי את עמדת היועמ"שית ודי' חה את עמדת הממשלה". המשך בעמוד 8

לפעול בניגוד לדין, כמעט בכל העתירות לבג"ץ נגד הממשלה היא מיוצגת על ידי עורך דין פרטי, היועמ"שית מציגה עמדה מנוגדת. כך היה, למשל, בדיון בעתירות שוגגשו נגד החלי' טת נתניהו למנות את אריה דר' עי לשר — על אף הרשעותיו של דרעי בפלילים, וכן בעתירות נגד חוקי ההפיכה המשטרית ובעתירי' רות נגד הפטור מגיוס תלמידי ישיבות. בעת האחרונה פנה שר המש' פטים יריב לוין ליועמ"שית כדי שתאשר לממשלה ייצוג על ידי עורך דין פרטי בשלוש עתירות נוספות. נגד החלטות ממשלה שלפי היועמ"שית התקבלו שלא כדין. בשבוע שעבר נעתרה בח' רב־מיארה לבקשתו בעניין אחת מהן — העתירה נגד החלטת הממשלה שלפיה נתניהו ימנה

גלי בהרב-מיארה בבית שמש, בחודש שעבר צילום: אוליביה פיטוסי

משבר חוקתי זוחל

— ישראל מצויה בעיצומו של משבר כזה. "התופעה הזאת, של אי-קיום פסקי דין לצד אי-ציות להוראות הייעוץ המשפטי לממשלה, מהווה בפועל את המשבר החוקתי שממנו חשש הציבור העצום שיצא לרחובות בנחישות ובהתמדה מיום קום הממשלה הנוכחית ועד לשבעה באוקטובר, במטרה להגן על הדמוקרטיה", היא אומרת.

עו"ד הולץ לכנר: אי-קיום פסקי דין מהווה בפועל את המשבר שממנו חשש הציבור שיצא לרחובות

שלא כמוה, פרופ' רוזנאי אומר כי "לא בטוח שאנחנו במשבר חוקתי, אבל כנראה אנחנו מאוד קרובים לשם, ולכל הפחות מצויים בריקבון חוקתי". לדבריו, "ריקבון חוקתי מתרחש כשיש התעלמות מנורמות חוקתיות באופן הדרגתי ולאורך תקופה ממושכת. למשל, כשפר ליטיקאים מתעלמים מנורמות של תחרות פוליטית הוגנת, מערערים את אמון הציבור, ובאופן מתמשך חורגים מעבר לסמכויותיהם בכוחנות כדי להסיט את המערכת לטובתם ולהנציח את שלטונם".

פוליטיקאים כאלה, הוא אומר, גורמים כמעשהיהם לשחיקה של המערכת החוקתית הדמוקרטית. רוזנאי מצביע על ארבעה גורמים לריקבון חוקתי — אובדן אמון ציבורי, קיטוב בין אזרחים, אי-שוויון חברתי וכלכלי והחלטות מדיניות המערערות את האמון בנציגים. "ישראל כבר מזמן שם. וזה חשוב, כי ריקבון חוקתי מתמשך יכול לגרום למשבר חוקתי", הוא מדגיש.

חן מענית

המשך מעמוד 6

על כך אומר פרופ' מאוטנר כי "הממשלה היום חותרת לכך שהיועצים המשפטיים יהיו תחת פיקודה, כאילו מדובר בבעל עסק שיש לו עורך דין". לדבריו, "זה שלטון שעוין את הליברליזם של המשפט הישראלי, ובארבעה בינואר 2023 הצטרפה התוכנית של לוי, שכוללת רכיב שלפיו היועצים המשפטיים יהיו נאמנים לשרים ולא לציבור".

ד"ר פלד מוסיף כי קשה לראות כיום ממשלות בדיוניות מתוקנות נוהגות בדור מה לממשלת ישראל. לדבריו, "במאה ה-19 בארה"ב היו נשיאים שהתעלמו מפסיקות בית המשפט כשהן לא היו נוחות להם, אבל זו תופעה שדי חלפה מהעור לם. כשהעליון בארה"ב קבע בפסק הדין המפורסם שיש לאפשר לתלמידים שחורים להתקבל לבתי ספר לבנים, זה יצר בעיה פוליטית עצומה לנשיא, ואיים על שלמות האומה".

ואולם, מסביר פלד, "הנשיא לא היסס לרגע בדבר חובתו ליישם את פסק הדין, וגם לא ניסה לפרש אותו בצמצום ובאופן נקודתי. הוא הבין את המסר של בית המשפט, לא ניסה להתחכם, וכשהיה צורך שלח חיילים למדינות סוררות כדי לוודא שפסק הדין נאכף גם כלשונו וגם כרוחו, למרות שלא התלהב ממנו. קשה מאוד לדמיין את ממשלת ישראל של ימינו משקיעה איזשהו מאמץ מעבר למינימום שייכפה עליה כדי ליישם את המתחייב מפסיקת בג"ץ, שלא לדבר על להפנים את רוח הפסיקה".

עו"ד הולץ-לכנר סבורה כי אף שפחת השימוש במונח משבר חוקתי לאחר שבג"ץ פסל את החוק לביטול עילת הסבירות